

Література

1. Зовнішні трудові міграції населення України / За ред. Е.М. Лібанової, О.В. Позняка. – К.: РВПС України НАН України, 2002. – 206 с.
2. Матеріали шістнадцятого засідання "круглого столу" "Безпека економічних трансформацій" / Від соціального забезпечення до соціальної політики. – К.: Сатсанга, 2001. – С.96-98.
3. Хомра О. Ринок праці в Україні: фактори, що спонукають до виїзної міграції// Український монітор: Аналітичні доповіді, 2003. - №21 [http:// foreignpolicy.org.ua/ ua/papers](http://foreignpolicy.org.ua/ua/papers).

О.М. Білик
КНЕУ, м. Київ

ІНВЕСТИЦІЇ В ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ: ЗНАЧЕННЯ ТА СПЕЦИФІКА

Проведено дослідження проблеми інвестицій у людський капітал як провідного чинника зростання доходів людини і економічного зростання загалом. Особливу увагу приділено дослідженню категорії „інвестиційні витрати”, їх змісту та структури.

У ринковому середовищі при зростаючому значенні інтелектуальної діяльності в суспільно-виробничому процесі постає актуальна проблема вкладень у людину. Наука, освіта, культура стають новими продуктивними силами, що включаються у процес виробництва, а професійні, інтелектуальні та фізичні здібності людей стають основою нематеріального і матеріального багатства.

Формування людського капіталу відбувається за рахунок інвестицій у процес створення продуктивних здібностей людини. Затрати на освіту чи охорону здоров'я людини можна розглядати як капіталовкладення в її майбутнє, аналогічні внескам у речовий капітал. Теорія людського капіталу досліджує залеж-

© О.М. Білик, 2004

ність доходів працівника, підприємства, суспільства від знань, навичок, фізичної сили та здоров'я людини.

Нові умови функціонування економіки роблять вкрай актуальним визнання вдосконалення людини як основної мети суспільного розвитку. Таке вдосконалення пов'язане з великими інвестиціями у людський капітал. Саме необхідність визнання високої ефективності вкладень у людину зумовлює необхідність детального дослідження сутності, специфіки, структури та динаміки інвестицій у людський капітал.

Основні положення теорії людського капіталу були розроблені і досліджені видатними зарубіжними вченими, серед яких слід відзначити Т.Шульца, Г.Беккера, Е.Денісона, Дж.Кендрика, серед вітчизняних - О.А. Грішнову [2] та інших.

Метою статті є дослідження інвестицій у людину як важливої передумови нагромадження людського капіталу.

Досягнення цієї мети зумовило необхідність постановки та розв'язання таких задач: визначити і обґрунтувати значення та специфіку інвестицій у людський капітал; розробити необхідний категоріальний апарат дослідження інвестування у людський капітал; проаналізувати основні види інвестицій у людський капітал та дослідити джерела коштів інвестування.

Поняття "людський капітал" є важливим положенням економічної теорії, що виникло у ринковому середовищі, яке дозволяє по-новому поглянути на роль людини у суспільно-виробничому процесі, а особливо на зростаюче значення інтелектуальної діяльності як ефективного джерела економічного зростання. Розробка теорії людського капіталу сприяла визнанню необхідності і ефективності вкладень (інвестицій) у людину.

Загалом людський капітал є результатом інвестицій і нагромаджень у вигляді здоров'я, знань, навичок та інших продуктивних здібностей людини, що реалізуються через працю. Слід підкреслити, що мова йде про працю як інтелектуальну діяльність, що на відміну від фізичної праці, яка переважно ґрунтується на виконанні наперед визначених стандартних дій,

передбачає творчий, науково обґрунтований підхід до осмислення суті і виконання отриманого завдання.

Специфіка людського капіталу й інвестицій у нього виявляється передусім у тому, що він не може формуватися без прямої безпосередньої участі (без витрат часу та сили) його майбутнього власника. У зв'язку з цим приватне інвестування в людський капітал є абсолютно необхідною умовою його нарощення на будь-якому рівні. Майбутній власник цього капіталу практично завжди виступає одночасно і об'єктом, і суб'єктом, і результатом впливу.

Інвестиції у людський капітал відрізняються від інших видів інвестицій і мають свої особливості: 1. Інвестиційний період вкладень у людину може сягати 12 – 20 років (наприклад здобуття освіти) та продовжуватись у разі потреби. 2. Якісніші та триваліші інвестиції приносять, як правило, більший і триваліший ефект. 3. Зношування людського капіталу визначається природним старінням людського організму та зменшенням цінності здобутої колись освіти. 4. Примноження людського капіталу та віддачі від його застосування не може відбуватися без прямої безпосередньої участі (без витрат часу та сили) його майбутнього власника.

Зважаючи на специфіку вкладень у людину, під інвестиціями (від лат. *investio* – одягаю) слід розуміти витрати на виробництво специфічного інвестиційного товару (певного засобу виробництва – знань, кваліфікації тощо), спрямовані на приріст можливостей і, як наслідок, заробітків працівника (сукупного доходу регіону, країни).

Тобто інвестиції в людський капітал розглядаються як певні дії, спрямовані на підвищення знань, умінь та інших продуктивних рис людини. Ці дії пов'язані з певними витратами, які і виступають у даному випадку як інвестиційні витрати, тобто як такі, що принесуть зростаючий дохід у майбутньому.

Джерелами необхідних коштів є: витрати роботодавців; бюджетні витрати соціальних програм; індивідуальні витрати громадян на формування здібностей до праці та підтримку здоров'я.

Відповідно до вищезазначених джерел коштів інвестиційні витрати являють собою капіталовкладення фірми, держави, громадянина на здобуття, збільшення, удосконалення кількісних і якісних показників специфічного інвестиційного товару. Під терміном "специфічний інвестиційний товар" розуміється вся сукупність фізичних і розумових здібностей людини, що набуті у результаті інвестування і можуть бути використані у суспільно корисній діяльності. Його специфічність зумовлена тим, що не фінансові витрати відіграють вирішальне значення у зростанні доходів у майбутньому, а бажання індивідуума набутти, примножити та застосувати свій продуктивний запас; наявність природних здібностей як стартового людського капіталу; наявність часу і бажання його витратити на збільшення свого людського капіталу.

Слід відзначити, що продуктивність людини визначається не лише витратами на навчання, але і наявними природними здібностями індивідуума. Їх необхідно розглядати як людський капітал, який може бути значно збільшений завдяки інвестиціям у освіту та виховання. При цьому слід урахувувати відмінність між інвестиціями у людський капітал і потенціал людини. Так, інвестиції у підвищення моральності впливають на підвищення потенціалу людини, однак не гарантують прямого підвищення продуктивності і заробітної плати [1, 194].

До інвестиційних витрат включаються витрати на: первинну освіту (дошкільну, загальну середню, професійно-технічну, вищу), виховання, охорону здоров'я, підвищення кваліфікації, самовдосконалення тощо. До інвестиційних витрат слід зараховувати капіталовкладення, які приносять доходи негайно (або у найближчому майбутньому), і ті, які не застосовуються зараз, проте можуть бути використані і, таким чином, принести дохід у більш віддаленому майбутньому.

До основних активів людського капіталу належать: знання, отримані шляхом загальної освіти, професійної підготовки, самовдосконалення; здоров'я; мотивація; ділові і суспільні риси; володіння економічно значимою інформацією.

Виходячи з того, що інвестором (тобто стороною, що несе інвестиційні витрати), окрім індивіда, може виступати держава чи підприємство, можна стверджувати, що власником людського капіталу є той, чий ресурси витрачаються. Так, наприклад, за умови оплати навчання за власні кошти особи людський капітал має одного власника – самого індивіда, розумова діяльність, час і фінансові витрати якого були спрямовані на набуття знань під час навчання. Якщо ж людина навчалася за рахунок бюджету держави, тобто за рахунок платників податків, тоді держава стає співвласником людського капіталу індивіда. Таким чином, можна говорити про спільну власність на систему знань індивіда і держави.

Існує три види інвестицій у людський капітал [2, 31]:

витрати на освіту (включаючи загальну і спеціальну освіту, підготовку за місцем роботи тощо) є найочевиднішим і, напевне, найважливішим видом інвестицій у людський капітал. Цей вид інвестиційних витрат пов'язаний з формуванням робочої сили, її продуктивності;

витрати на охорону здоров'я (профілактика захворювань, медичне обслуговування тощо) сприяють підвищенню працездатності і продуктивності праці робітників;

витрати на мобільність, завдяки яким здійснюється пошук місця найбільш ефективного застосування продуктивних здібностей людини.

Державні витрати на освіту у 1990 р. становили 14,7% від усіх державних витрат та зменшилися до 12,1% у 1995 р. Протягом останніх років спостерігається зростання рівня фінансування освіти. Так, у 1999 р. рівень витрат на освіту становив 13,5% від усіх державних витрат, у 2000 р. – 14,7, 2001 р. – 17,2, 2002 р. – 20% [3, 21]. Заслужовує на увагу той факт, що в країні постійно зростає кількість недержавних навчальних закладів і чисельність учнів і студентів у них.

За даними Національної доповіді про розвиток людини ПРООН (2002 р.), валовий показник охоплення навчанням в Україні становив 79%. Для порівняння: в середньому по світу –

65%, у країнах, що розвиваються, - 61%, у високорозвинених країнах – 94%, у країнах СНД – 77% [3, 21].

У 2002 р. видатки зведеного бюджету на охорону здоров'я було передбачено обсягом 6685,3 млн. грн., що на 19,4% більше, ніж у 2001 р. Однак фактично профінансовано 90% від передбачуваної суми. Виходячи з того, що Всесвітня організація охорони здоров'я рекомендує витрати на медико-санітарну допомогу на рівні 8% ВВП, а в Україні цей показник у 2002 р. становив лише 3,7% , існує потреба збільшення інвестиційних витрат у галузі охорони здоров'я [3, 17].

Відтоді, як людство почало визнавати теорію людського капіталу, інвестиції у людину почали сприйматися як фактор зростання продуктивності праці і, як наслідок, збільшення доходів, соціальної віддачі від вкладень. Нарощення людського капіталу не лише приносить прямі економічні і соціальні прибутки його власникові, а й стимулює економічне зростання загалом.

Інвестиції у людський капітал розглядаються як певні дії, спрямовані на підвищення знань, умінь та інших продуктивних рис людини. Ці дії пов'язані з певними витратами, які і виступають у даному випадку як інвестиційні, тобто як такі, що принесуть зростаючий доход у майбутньому.

Відмінності у розмірах інвестицій в освіту, охорону здоров'я, культуру людини ведуть до різниці в заробітках осіб з різним рівнем фахової підготовки.

З економічної точки зору, інвестиції у людський капітал обґрунтовані лише в тому випадку, коли вони обіцяють досить високий рівень окупності. Виникає потреба аналізу витрат на освіту та очікуваних зисків від її отримання. Такий напрям дає можливість точніше оцінювати віддачу від інвестицій у людський капітал.

Отже, умовою ефективного використання й розвитку людського капіталу є подальше вивчення специфіки, структури, умов і джерел інвестицій у людський капітал.

Література

1. Генкин Б.М. Введение в метаэкономику и основания экономических наук: Курс лекций. – М.: Изд-во "НОРМА", 2002. – 384 с.

2. Грішнова О.А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки. – К.: Т-во „Знання”, КОО, 2001. – 254 с.

3. Соціально-економічна захищеність населення України: Стат. видання / Держкомстат України. – К., 2003. – С. 148.

Ю.Л. Верич

ДонНУ, г. Донецьк

АНАЛИЗ ЗАВИСИМОСТИ ДЕНЕЖНЫХ ДОХОДОВ НАСЕЛЕНИЯ ОТ ИНФЛЯЦИИ

Рассматриваются проблемы воздействия инфляционных процессов на формирование доходов населения, уровень жизни и социально-экономическое расслоение общества в Украине в период реформ 90-х годов XX века.

Важнейшей задачей, стоящей перед Украиной в современных условиях, является поиск стратегических направлений социально-экономического развития. Важным фактором экономического роста и повышения благосостояния населения выступают денежные доходы, которые формируют устойчивый спрос на товары и услуги, с одной стороны, и определяют уровень потребления – с другой.

Рыночные преобразования усиливают зависимость экономической системы от материального благополучия населения, так как требуют более широкого использования денежных доходов населения в качестве бюджетных, кредитных и страховых ресурсов, вовлечения их в инвестиционные проекты.

© Ю.Л. Верич, 2004